

Bob de Nijs

Visat núm. 5
(abril 2008)

by Bob de Nijs

Vaig néixer a Anvers (Bèlgica), actualment regió flamenca, el 10 de gener de 1931. Els meus pares provenien d'un poble de la província de Flandes Oriental. Atès que la ciutat els procurà la feina que no trobaven al poble, s'establiren al municipi veí d'Anvers, Deurne, actualment districte de la mateixa ciutat. Encara no havia fet cinc anys, quan el meu pare, fuster de professió, va morir a causa d'una malaltia, que era conseqüència de la Primera Guerra Mundial. La meua mare, una dona amb una voluntat ferma i molt treballadora, va tirar endavant i va començar a treballar com a dona de fer feines en una escola municipal nova de trinca, on jo vaig entrar als sis anys.

Esclatà, però, la Segona Guerra Mundial. Aleshores vam convertir el nostre petit jardí en un hort, criàvem conills i durant les vacances jo anava amb bicicleta al poble dels meus avis a comprar blat, ous, formatge... Cap al final de la guerra va caure un míssil V2 (del senyor von Braun) sobre casa nostra que va matar la meua mare. Com a orfe de guerra podia començar a estudiar a l'Escola Normal on, després de cinc anys, vaig aconseguir el diploma de Magisteri. Hauria pogut cursar estudis superiors, però els meus tutors van opinar que ja havia estudiat prou i que ja era hora de guanyar-me la vida. De seguida vaig poder començar a donar classes a la mateixa escola on jo havia estat alumne i on havia treballat la meua mare. La professió de mestre m'agradava, i haig de confessar que ja no vaig fer cap esforç per buscar un altre camí. Interiorment, però, em seguia rosegant el cuc cultural i literari. A l'Escola Normal ja havia escrit alguna cosa, sempre bastant diferent del que produïen els meus amics de classe, però això encara no significava res.

Sempre vaig estudiar en la meua llengua materna, el neerlandès, ja que, fins i tot com a Estat unitari, a Bèlgica s'havia instal·lat progressivament un règim multilingüe amb delimitació territorial de les àrees lingüístiques, cosa que molts anys després va resultar en la reforma federalista. Tant a l'Escola Normal com al servei militar, l'ús de la meua llengua estava garantit legalment (sobre l'evolució de la normalització lingüística vaig escriure un text publicat a *La Revista de Catalunya*, núm. 10). Això no vol dir que no tingués nocions de la llengua i literatura franceses; durant molt de temps, i malgrat la posició normalitzada de la llengua neerlandesa a Flandes, el francès va ser sempre una llengua de referència amb un prestigi social i cultural. Tant és així, que la meua mare —quan jo tenia deu o onze anys— em feia rebre classes privades de francès... A l'Escola Normal i en tot l'ensenyament secundari de Flandes, s'estudiava, a més, l'anglès i l'alemany, fins i tot amb els seus complements literaris. De fet, l'estudi i el coneixement d'altres llengües sempre va tenir un fort pes a Flandes. I per què dic «neerlandès» i no «flamenc»? Neerlandès significa llengua dels Països

Baixos en el sentit històric i geogràfic. No oblidem que la separació dels Països Baixos septentrional (comunament «Holanda») i meridional (les regions flamenques de Bèlgica) va ser conseqüència del tractat de Münster de 1648.

A partir del moment que vaig començar a guanyar-me la vida, me'n vaig anar a viure sol, a la casa dels meus pares (reconstruïda després de la guerra gràcies a una subvenció del govern belga). Tothom esperava que em casés aviat (trobar una «bona noia» estava socialment ben vist i era gairebé obligat), però jo preferia organitzar-me la vida de manera personal. Jo pintava la casa i un amic em dibuixava els mobles. Comprava llibres, dibuixos, pintures, expressionistes i abstractes (em deien que era boig), escoltava música (o anava a concerts). En una ocasió, vaig descobrir una casa de gent benestant, on cada mes s'organitzaven exposicions, durant les quals es donava alguna conferència, un recital de *lieder*, un concert de música de cambra o fins i tot teatre i ballet. Allà, hi passava molta gent interessant (no només escriptors de Flandes i Holanda, sinó també de França (per exemple Jean Cassou). També hi vaig descobrir la música culta moderna (Stravinsky, Bartok, Hindemith, Honneger i compositors de casa nostra). De tant en tant, hi apareixia algun dels pocs poetes francòfons que encara sobreviuen a Anvers, el poeta dadaïsta Paul Neuhuys, per exemple. El compositor suís Frank Martin hi donà un recital. Una galeria de París hi exposà obres d'artistes seus (Zao-Wouki, Manessier...). També l'escultor Ossip Zadkine visitava sovint la casa, fins i tot quan no tenia planejada cap exposició. Després que els propietaris de la casa es veiessin obligats a plegar per causes de salut, alguna cosa va sobreviure de tots aquells contactes. Per exemple, va néixer una estreta amistat entre el pintor del moviment de la postguerra, La Jeune Peinture Belge, Jan Vaerten (1909-1970) i el compositor de la meua generació, Willem Kersters (1929-1998): sobre el primer vaig escriure un llibre i textos per a catàlegs, amb el segon es va desenvolupar una col·laboració intensa i fructífera en un moment en què ell va tenir la necessitat d'estudiar les teories dodecafòniques, però els llibres disponibles eren en alemany, aleshores em demanà ajut, ja que el seu coneixement d'aquesta llengua era insuficient. Passàvem estones molt agradables, sempre banyades amb una bona ampolla de vi. Anys després, va escriure un cicle de *lieder* sobre poemes meus, i jo li vaig escriure *librettos*, que no sempre conduïen a bon fi. La seva òpera *Gansendonk* és una obra remarcable que mereix un lloc entre els clàssics moderns, com ho són les òperes de Benjamin Britten, Alban Berg... Quan Willem Kersters va haver d'escriure, anys després, una suite coral per al cor de la ràdio flamenca (dirigit per Vic Nees, molt conegut entre alguns directors corals de Catalunya i també a Montserrat), que havia de donar concerts a Barcelona i a altres llocs del país, li vaig suggerir textos catalans. Finalment vam triar poemes de Joan Salvat-Papasseit (el cor flamenc va cantar aquesta suite en català, tot i que jo vaig fer-ne una versió neerlandesa cantable sobre la partitura...).

Explico tot això perquè, en certa manera, aquests contactes van ocupar el lloc d'una formació acadèmica. No només es limitaven als mateixos contactes, sinó que em guiaven, m'inspiraven en les lectures i en els propis estudis que complementaven la meua formació intel·lectual, i potser d'una manera molt més àmplia que no pas una especialització universitària. Penso que aquesta absència va quedar compensada per la llibertat a l'hora d'abordar fenòmens culturals, ja que precisament la reticència del cercle dels hispanistes envers el multilingüisme de l'Estat espanyol prové parcialment de la seva especialització i de la falta d'una visió més àmplia de la cultura en general. També hi influeix el concepte d'Estat, d'origen francès, però estès arreu juntament amb les idees positives que en l'època de la Il·lustració es va produir a França, que va proposar la identitat estatal amb una sola llengua i que indirectament determinava la manera de veure les llengües i literatures en altres estats. Una cosa, però, són els estats, productes de l'arbitrarietat de la història, i l'altra són les àrees lingüístiques que s'han format independentment de les entitats polítiques sobre territoris determinats.

Una de les persones que més van influir en el meu descobriment del català i de la literatura

catalana, també va exposar en aquell *atelier* de Deurne-Anvers, em refereixo a l'escultor J. M. Subirachs. De fet, no el vaig conèixer precisament allà. El pintor flamenc Luc Peire (de qui tinc una obra pictòrica) l'havia portat al nostre país, on es va quedar durant dos anys, però en l'època que vaig començar a freqüentar la casa *het atelier*, Subirachs ja havia tornat a Barcelona. Però hi havia deixat alguns rastres: dues escultures seves formaven part de la col·lecció de la casa i hi havia deixat alguns dibuixos per si algú... I aquest algú vaig ser jo: per això tinc un dibuix de Subirachs, *La destrucció* (reproduït en el llibre de Corredor-Matheos sobre aquest escultor).

Hi va haver un moment, en plena dècada dels cinquanta, en què vaig començar a viatjar a Espanya. Amb una carta dels senyors de l'*atelier*, vaig visitar per primera vegada Subirachs, que aleshores encara vivia al Poble Nou. Va ser aleshores que vaig sentir parlar de la llengua catalana i de la situació d'injustícia que patia durant el règim franquista. Les visites es van repetir durant els anys següents, sense que això em decantés definitivament cap a l'interès d'aprofundir en la llengua, fins que vaig conèixer la noia que es convertiria en la meva esposa. Si amb Subirachs encara ens havíem entès en francès, ara em veia obligat a estudiar el que deien «l'espanyol», aleshores no hi havia cap altra opció. Això sí: a casa d'ella parlaven en català (però, a mi, tothom se'm dirigia en espanyol). En una ocasió, vaig descobrir, en un calaix, un llibre de lectures que la meva cunyada havia fet servir a l'escola abans de la Guerra Civil. Amb aquest llibre i una petita gramàtica que vaig poder comprar, vaig començar a conèixer les primeres nocions de la llengua catalana, tot sol (igual com ho havia fet amb l'espanyol). Es pot dir que, de fet, sóc un autodidacte de cap a peus.

L'any 1963, la meva dona i jo vam anar a Cantonigròs, on cada any s'organitzava unencontre literari sota la protecció del rector de la parròquia (i alguns guàrdies civils que vigilaven des d'una certa distància). Hi vaig conèixer Joan Triadú, Joan Colomines i d'altres persones, fins i tot Salvador Espriu, que en aquella ocasió va rebre un premi. Precisament aquests fets i la constatació de la immensa injustícia social de la qual era objecte la llengua i la literatura catalanes (precisament a Flandes, la noció de «justícia social» va impulsar, després de les manifestacions romàntiques del segle XIX, de tipus «Renaixença», d'una vegada per totes, les reformes successives de l'Estat belga) em van decidir a fer una antologia de poesia catalana, cosa no gaire fàcil en aquella època, ja que era difícil trobar el material necessari. Gent com ara Joan Triadú i Joan Colomines i també els mateixos poetes em van ajudar molt. Cinc anys després, es va publicar l'antologia de poesia catalana *Een Catalaans Bericht (Una notícia catalana)*, un llibre de més de dues-centes pàgines, que inclou la poesia catalana des del segle XX fins a aquell moment (de Joan Maragall fins a Salvador Espriu-Pere Quart, passant per noms com ara Josep Carner —que després vaig conèixer a Brussel·les—, Joan Salvat-Papasseit, Carles Riba, Joan Vinyoli, etc.). Aquest llibre va obtenir de seguida un cert reconeixement, i el Ministeri de Cultura belga (aleshores, igual que el Ministeri d'Educació, amb dues ales lingüístiques, la francòfona i la neerlandòfona) li va atorgar un premi de traducció. Amb l'obstinació de voler corregir la imatge del que es diu «literatura espanyola», em vaig entestar a completar aquesta edició amb una antologia de poesia gallega, *De gouden Schaduw van Rosalia (L'ombra daurada de Rosalia)*, i una de poesia èuscara (amb la col·laboració de Jan Deloof i l'ajut de Frantzisko Xabiar Kintana).

Com que no pensava que aquestes publicacions tindrien continuïtat, vaig tornar a la meva pròpia obra: publicava poesia meva, escrivia altres coses... Fins que un dia vaig rebre la carta d'un editor d'Amsterdam amb la petició de traduir *Tirant lo Blanc*. Havia descobert l'obra en la versió anglesa de David Rosenthal a Nova York. M'ho vaig pensar molt abans de decidir-me, perquè no estava preparat per una cosa així. Però finalment, vaig acceptar l'encàrrec amb la idea que aquesta podia ser una ocasió única que no podia deixar córrer, i que tenia l'obligació de posar-m'hi a fons. La feina de traducció va durar un any i tres mesos. L'editor va organitzar tota una campanya que va tenir com a resultat que l'obra es reedités tres vegades en mig any. I això va ser el causant del meu compromís definitiu amb la llengua i literatura catalanes. Tota la resta és només una conseqüència:

les traduccions, els diccionaris...